

הלכות מזוזה

שיעור

בית קטן פחות מדי על די
הפתוח לבית גדול

תוכן הענינים

בית קטן שאין בו ד' על ד' הפתוח לבית גדול

1 הסוגיא

1 הראשונים

1..... השלטי גיבורים בשם הריא"ז

2..... הדעת קדושים

2..... המקדש מעט

3..... החזון איש

4..... האגרות משה

6 הפוסקים

6..... שולחן ערוך סימן רפ"ו סעיף י"ג

6..... הרע"א

7..... הערוך השולחן

7..... הפתחי תשובה בשם החמודי דניאל

בית קטן שאין בו ד' על ד' הפתוח לבית גדול

הסוגיא

כבר נתבאר באורך שבגמ' סוכה איתא שכל בית שאין בו ד' על ד' פטור ממזוזה. ומפרש הגמ' משום דכתיב במזוזה בית, ופירשו חז"ל דהיינו בית דירה, ופחות מד' על ד' אינה ראויה לבית דירה בקביעות. אם כן בפשטות בין אם מדובר בבית בפני עצמו שאין בו ד' על ד', ובין אם מדובר בחדר קטן שאין בו ד' על ד' שהוא לפניו מחדר גדול שיש בו ד' על ד', החדר שאין בו ד' על ד' פטור ממזוזה. ואף שבודאי החדר גדול חייב פתחו במזוזה, אבל החדר שלפנים ממנו, מאי טעמא יתחייב פתחו במזוזה, הרי אין הוא פתוח לבית הראוי לדירה. אולם באמת יש דיון גדול בפוסקים דילמא אף הפתח שבין הגדול לקטן ליחייב במזוזה, ויבואר טעמם בסמוך.

הראשונים

השלטי גיבורים בשם הריא"ז

ז"ל השלטי גיבורים הלכות מזוזה דף ו: בשם הריא"ז, וכן נראה בעיני, שאם היה בית גדול פתוח לבית קטן, שאין בו ארבע אמות, בין שהיה היכר ציר לצד הבית הגדול, בין שהיה היכר ציר לצד הבית הקטן, חייב במזוזה, שפתחו של גדול הוא נחשב. והרי הוא כבית הפתוח לרה"ר או לגינה שהוא חייב במזוזה, ואפי' אם היה היכר ציר מבחוץ, עכ"ל.

מבואר שסבר הריא"ז שאף שאין לחייב החדר הפנימי הקטן מד' אמות, מצד עצמו, ולכן אין לקבוע המזוזה מצד ימין לכניסת החדר הקטן. מכל מקום הפתח שבינו לבין הבית הגדול חייב כדכתב, "שפתחו של גדול הוא נחשב", ולכן יש לקבוע המזוזה מימין כניסת הבית הגדול. ומבאר עוד הריא"ז, שלא מיעי אם היכר ציר הוא לצד החדר הגדול, שפיר רואים את הפתח שבין החדר הקטן לחדר הגדול כפתח העשוי ליכנס לגדול, ולכן הוא חייב במזוזה. אלא אף אם ההיכר ציר הוא לצד כניסת החדר הקטן, ולכן היינו חושבים לומר שזה ראייה שפתח זה נעשה בעיקרו ככניסת החדר הקטן, וממילא הוא פטור במזוזה, אין אומרים זאת. אלא תמיד רואים את הפתח ההוא ככניסת הגדול מהקטן. ומדמה את זה לפתח הפתוח לרשות הרבים, או לגינה שהוא חייב במזוזה, מחמת שהוא נידון כפתח העשוי לכניסת הבית. ואף אם היכר ציר מבחוץ, עדיין רואים את הפתח ההוא כנעשה לכניסת הבית.

זה שדימה את זה לפתח הפתוח לרשות הרבים, צריך עיון לכאורה שנראה שאין זה דומה, דבשלמא פתח הפתוח לרשות הרבים, בודאי כל החיוב של הפתח הוא מצד שהוא כניסה לבית, ולכן אף אם הכיר ציר הוא לחוץ, עדיין נחשב לפתח כניסת הבית. אבל בנידון דיליה, שבית גדול פתוח לבית קטן, אפשר לומר שכיון שהבית הקטן הוא פנימי לגדול, רואים הפתח כפתח הקטן. ואף אם ההיכר ציר הוא לגדול, עדיין לא משגיחין בהיכר ציר כנגד הפנימי, וכמו שהוכיח החזון איש יו"ד קס"ח ס"ק א', עיי"ש.

אמנם כל קושיא זה על הריא"ז הוא רק אם כוונת הריא"ז לחדר קטן שאין לו גם פתח מצד השני לרשות הרבים. אבל אי כוונתו לחדר קטן שיש לו שני פתחים, פתח אחד לרשות הרבים, ופתח שני לחדר גדול, אז שפיר דימה דין זה לפתח הבית הפתוח לרשות הרבים. ואז יהיה החידוש, שאף שחדר קטן זה הוא כמו בית שער לבית, וכיון שרק בית שיש בו ד' על ד' חייב, נימא הוא הדין לבית שער, לזה קמ"ל שזה אינו. דמאי שנא בית שער פחות מד' על ד', מרשות הרבים עצמו. וכמו שפתח הפתוח לרשות הרבים חייב, מחמת שהפתח כניסה לבית, הוא הדין הבית שער חייב מחמת שהווי כמו כניסה לבית, ולמה יגרע מחמת שאין שייך דירה בבית הקטן. ועוד חידש שאף שההיכר ציר הוא לתוך בית הקטן, לא משגיחין בהיכר ציר, וכמו שלא משגיחין בהיכר ציר, בפתח הפתוח לרשות הרבים. דלעולם הכניסה לבית הוא הקבוע, ואין זה דומה לבית נשים ובית אנשים, שאין חשיבות לחדר זה מחדר זה.

הדעת קדושים

ובדעת קדושים רפ"ו אות י"ט כתב שני הפירושים הנ"ל בריא"ז, מקודם נראה דצייד לומר שאף אם אין לחדר הקטן פתח לחוץ עדיין חייב הפתח שבינו לבין חדר הגדול, ושוב נראה שחזר לומר שהוא פטור. ז"ל, בשכנה"ג הביא בשם ש"ג, שפתח שמחדר שאין בו ד', לחדר שיש בו, המזוזה צריך בימין של כניסה לחדר שיש בו ד'. אף כשהיכר ציר בחדר הקטן, יש לומר שגם כשחדר הקטן סתום, ואי אפשר לצאת ממנו רק להגדול, צ"ל מזוזה בגדול כנ"ל. מצד, שמכל מקום הרי עשוי להכניסה ויציאה, אף שהיציאה הוא למה שאינו חדר חשוב, הרי יציאה לחוץ לגמרי ג"כ מחייבת במזוזה, עכ"ל. ושוב אחרי שדן בעוד כמה פרטים ודינים השייכים לחדר גדול הפתוח לחדר קטן, כתב ז"ל, [בענין שחדר קטן סתום כו', ועוד מ"כ], מסברא, חדר שאין בו ד' על ד', הוה ליה כחור, ואין הפתח חייב כלל במזוזה, עכ"ל.

המקדש מעט

הסוגרים המרובעים הם ההגהות המקדש מעט בדברי הדעת קדושים, ונראה שהוקשה לו, שדברי המקדש מעט אלו בסוף דבריו הם נראים כחולקים לגמרי על הראי"ז, וקשה אך חולק על ראשון בלי ראייה ברורה, ורק מסברא בעלמא שהוי כחור בעלמא. לכך פירש בסוף דבריו קאי על מה שדן בראשית דבריו, ששם דן לומר שאף שהחדר קטן הוא סתום עדיין חייב במזוזה, מצד שנכנס כניסה ויציאה דרך הפתח שמחדר הגדול לחדר הקטן. לזה חזר לומר סברא שאין כוונת הראי"ז לחייב בכי האי גוונא. שמסברא לומר שאם אין לו פתח לחוץ הוי כמו חור בעלמא בכותל הגדול ולא שייך לחייב פתחו במזוזה.

ובמקדש מעט רפ"ו ס"ק ל"ט פירש דבריו יותר בזה, ז"ל, ונ"ל דכשחדר הקטן אין לו פתח לחוץ, פטור הפתח שבינו לבית. ואם הקטן פתוח גם לר"ה, חייב אותו פתח שבינו לבית, כבדעת קדושים משכנה"ג בשם ש"ג, ע"ש סוף ה' מזוזה בשם ריא"ז. וכתב שם בין שהיה היכר ציר לצד הבית, בין לצד הקטן, חייב, שפתחו של גדול הוא נחשב. והרי זה כבית הפתוח לר"ה, שחייב אפי' היה היכר ציר מבחוץ. וימין הכניסה הוי מה שהכניסה הוא לבית הגדול ע"ש, עכ"ל. לכאורה בסוף דבריו דייק להביא דוקא זה שדימה הראי"ז דינו לדין של פתח הפתוח לרשות הרבים, להראות כנ"ל שגם כוונת הראי"ז הוא לחדר קטן שיש לו פתוח לרשות הרבים.

והטעם שסבר המקדש מעט הכי, ולא סבר לחייב אף שאין לו פתח לרשות הרבים, ולומר שעדיין הוי פתח זו שבין הקטן לגדול, כפתחו לגדול, ולחייב. נראה שהוא כנ"ל כמו שהכניס בסוגרים מרובעים לתוך דברי הדעת קדושים, שאם החדר הקטן הוא סתום אז הוי כחור בעלמא ואינו חייב במזוזה, ועל כרחק שדינו של הראי"ז צריך לאוקמי דוקא אם יש לחדר קטן פתח לחוץ. ואף שגם אז הוי כחור בעלמא מכל מקום אפשר לומר דל חזור מהכא והוי הפתח שבין החדר הקטן וחדר הגדול, כמו פתח רגיל שנכנסים ממנו מרשות הרבים. אבל אם אין לו פתח לחוץ כיון שהוא חור בעלמא אין מקום לחייב פתחו שאין מוליך לשום מקום. וגם אפשר שגם התכוין הדעת קדושים בפירוש זו, לטעם שכתבנו מתחלה, שכיון שהחדר קטן הוא פנימי, רואים הפתח כפתח לפנימי הקטן שהוא פטור ממזוזה, שתמיד הולכים אחר הפנימי.

זה שדימה הראי"ז לפתח הפתוח לגינה, יש לעיין גם בזה. שבגמ' מנחות לג: פליגי רבנן ורבי יוסי בבית שער שבין גינה ובית. רבנן סברי שבית שער לגינה עשוי, ופטור ממזוזה, ורבי יוסי סבר שלבית עשוי ולכן הבית שער חייב. וללישנא אחרינא דרש"י, מחלקותם לענין הפתח שבין הבית שער לגינה, ובענין שהיכר ציר הוא לגינה, לפי רב ושמואל. לרבנן בכי האי גוונא פטור שרואים הפתח כפתוח לגינה, ולרבי יוסי אמרינן שהבית עיקר, ולכן עדיין רואים הבית שער ואף פתח ההוא, כפתח לבית. ולהלכה קיי"ל כרבי יוסי ואליבא דרב ושמואל כדנפסק בטוש"ע רפ"ו סעיף ט'. אם כן בפשטות אתי דמיון הראי"ז שפיר להלכה כרבי יוסי שרואים הפתח שבין הבית לגינה כפתח הבית, ואף אם היכר ציר הוא לגינה. ואפשר לומר שלזה התכוין הראי"ז בהביאו הדמיון לגינה, שבזה מסמיך דינו שאף

אם ההיכר ציר הוא לבית הקטן, עדיין רואים את הפתח כפתח לגדול, וכמו שנקטינן להלכה כרבי יוסי אליבא דרב ושמואל, וכנ"ל.

החזון איש

החזון איש סימן קס"ח אותיות ג' – ה' סבר שיש מקום לומר הצד השני הנ"ל, שרואים הפתח שבין החדר הגדול החיצון והחדר הקטן הפנימי, כפתח לחדר הקטן, כיון שהוא פנימי, ולצד זה יפטור ממזוזה. דיון החזון איש הוא על פי מה שנסתפק לו בפירוש הסוגיא הנ"ל במחלוקת רבנן ורבי יוסי. בסוף אות ג' העלה שבמקרה של הבית שער שבין הגינה והבית, על כרחך צריך לומר שמדובר שיש לבית פתח לרשות הרבים מצד שני של הגינה. ז"ל, וע"כ ביש לבית פתח לרה"ר איירי, דאל"כ הדין נותן דלא מהני היכר ציר מידי. דהא מעלת פנימי עדיפא ממעלת היכר ציר, וכמש"כ סק"א, ומ"ט דרבנן דפטרי בהיכר ציר לגינה, אלא ודאי ביש לבית פתח לרה"ר איירי, עכ"ל. כלומר שאם רק יש פתח לבית מצד פתח שיש בגינה לרשות הרבים, שבו נכנסים לגינה וזרכו מגיעים ונכנסים לבית, הוי הבית פנימי לבית שער וזה ראייה יותר גדולה מהיכר ציר, ואין מקום לרבנן לחלוק על רבי יוסי ולומר שההיכר ציר לגינה מראה לן שהוא פתח לגינה. אלא על כרחך שיש לבית בצד השני פתח לרשות הרבים, ולא הוי הבית פנימי לגינה. אבל אם הגינה הוא פנימי לבית, שהיינו שמדובר שאין לגינה פתח לרשות הרבים, או שאינו שגם לגינה יש פתח זה לא מבואר בסוגיא, וכדיבואר.

וממשיך החזון איש להסתפק אם כוונת הסוגיא דוקא ביש פתח גם לגינה, ואם כן אין כאן פנימי, שלכל צד יש פתח, וממילא הולכים אחר היכר ציר לרבנן, ולרבי יוסי אע"פ כן מעלת הבית היא יותר גדולה והולכים בתרה. או אם מדובר אף שאין לגינה פתח לרשות הרבים, ועדיין נחלקו רבנן ורבי יוסי. ז"ל, אבל יש להסתפק בפלוגתיהו אי איירי בגינה שיש לה שער לחוץ, או בגינה שאין לה שער. ואי פליגי בגינה שיש לה שער לחוץ י"ל, דבאין לה שער לחוץ כו"ע מודים דב' הפתחים פטורים. דכיון דאין לגינה כניסה אלא דרך הבית שער, הפתח מתיחס לגינה, דהא מעלת פנימי עדיף מהיכר ציר. וכמש"כ לעיל סק"א, דלעולם יהבינן פתחא לפנימי, אף בהיכר ציר בחיצוני כו'. ומכל מקום יש לומר, דפלוגתיהו באין לגינה פתח לחוץ, ומכל מקום קיי"ל דבית עיקר. ולפי זה בית הפתוח לגינה ולחצר, אף שאין לגינה ולחצר פתח לחוץ, חייב במזוזה, עכ"ל. ושוב בסעיף קטן ה' חזר החזון איש לספיקו בפירוש הסוגיא והנפקא מיניה היוצא ממנו. ז"ל, ובאין לחצר פתח לרשות הרבים יש להסתפק אי חייב פתח זה במזוזה אבל לעולם אין קובעין לימין הכניסה לחצר שאין חצר חייבת מצד עצמה. ומספק יש לקבוע מזוזה לימין כניסת בית, עכ"ל.

אם כן נשאר בספיקו, אי יש לפרש מחלוקת הרבנן ורבי יוסי דוקא כשיש לגינה פתח לחוץ, ורק אז סבר רבי יוסי שיש לומר שהעיקר הוא הבית, ואף שההיכר ציר לגינה, נחשב הבית שער כבית שער לבית. אבל אי אין פתח לגינה לרשות הרבים, לכולי עלמא שני הפתחים יהיו פטורים כיון שהפתחים יהיו נידונים כפתח לפנימי שהוא הגינה, וגינה מקום פטור. ואם כן הוא הדין לחצר, שגם הוא מקום פטור בפני עצמו ורק חייב משום שמוליך לבית, ושיטה זה לגבי חצר החזון איש פירוש לעיל מיניה באות ג' וד', שכך סבר להלכה. או שנאמר שאף שאין לגינה פתח לחוץ פליגי, ועדיין רבי יוסי יאמר שכיון שהבית עיקר, רואים הבית שער כבית שער לבית, ואף שהגינה יותר פנימי ממנו. ואם כן להלכה שקיי"ל כרבי יוסי, שני הפתחים יהיו חייבים. וכל שכן שלפי זה כך יהיה הדין לענין חצר, שיש לומר שרק פליגי רבנן, לגבי גינה, אבל לגבי חצר יודו.

שוב מסיק החזון איש אות ה', שיש אותו ספק לענין בית שהוא פחות מד' על ד', שהוא חדר פנימי לחדר שהוא גדול מד' על ד'. ז"ל, והנה הגרע"א בגליון סי' רפ"ו סי"ג, כתב דבית פנימי שאין בו דע"ד, יש לקבוע מזוזה בימין הכניסה, מפנימי לחיצון. ולכאורה תמוה, דהא רבנן פטרי בית שער הפתוח לגינה בהיכר ציר לגינה, ואם כן פנימי דלעולם חשיב כהיכר ציר לפנימי,

דהא לעולם נותנין פתח לפנימי, וכמש"כ סק"א, הדין נותן דפטור ממזוזה. אמנם אי פלוגתיהו דר"י ורבנן גם בשאין לגינה פתח לחוץ, וקיי"ל דבית עיקר, י"ל דפנימי שאין בו דע"ד לא עדיף מגינה. ובית עיקר וחייב במזוזה. ולענין אויר אין צריך שיעור דע"ד, וכמש"כ הגרע"א, עכ"ל.

ולכאורה כוונת ספיקו לאותו ספק שעליו קאי בסימן זו, וכנ"ל שהסתפק לומר שאף לרבי יוסי אי אין פתח לגינה לחוץ גם הוא יודה ששערי הבית שער פטורים שהוי בית שער לגינה. וצריך עיון קצת למה החזון איש בקושיתו על רע"א תמה מחמת שיטת הרבנן, שכנ"ל תמיהתו אף אליבא דהילכתא שקיי"ל כרבי יוסי, שלפי צד הראשון סבר שאף רבי יוסי יודה שהוא פטור. וזה כמו שמסיק לפי אידך צד שאף בכי האי גוונא פליגי ועדיין רבי יוסי חולק לומר שבית עיקר, לפי מה דקיי"ל כוותיה גם הפתח שבין הבית גדול לקטן יהיה חייב. אם כן ודאי כך כוונתו גם בקושיתו שאף אליבא דרבי יוסי יש לומר שהוא פטור, וקצ"ע למה כתב הרבנן. ובסוף הסימן בסוף אות ז' כתב דינים העולים להלכה, ולענין זה כתב ז"ל, ואם אין לחצר פתח לרה"ר, בין שהדלת נפתחת לבית, ובין שהיא נפתחת לחצר, יקבענה לימין כניסת בית, ולא יברך, עכ"ל. והוא מחמת ספיקו הנ"ל, ואם כן לכאורה כך יפסוק לענין דינו של רע"א, שהוא נראה דינו של הריא"ז, שגם יפסוק לקבוע בלי ברכה.

החזון איש הביא הדיון של הבית קטן שהוא פנימי לבית גדול, כנ"ל מרע"א ולא הביא שכך כתב גם השלטי גיבורים מהראי"ז, וצריך עיון למה. ואיכא למימר ששפיר ראה החזון איש את השלטי גיבורים, אבל סבר כמו המקדש מעט, שדברי השלטי גיבורים הם אמורים דוקא אם יש פתח בקטן לחוץ. ולכך עדיין עמד החזון איש בספיקו, ולא הביא ראיה מהריא"ז לצד שרבי יוסי חולק אף בכי האי גוונא שהגינה סתום. ורק הקשה על רע"א משום שלשון רע"א הוא, "אבל חדר שלפנים מחדר (שקורין קעמערכי) שיוצאים מחדר הגדול לחדר הקעמערכי", אם כן מדבר על חדר קטן שהוא פנימי. אבל הריא"ז לא כתב הלשון פנימי, רק כתב כנ"ל, שאם היה בית גדול פתוח לבית קטן, אבל לא קראו לבית קטן פנימי, ולכן שפיר פירש החזון איש שכוונתו שיש גם לחדר הקטן דלת לחוץ.

האגרות משה

האגרות משה יו"ד חלק א סימן קכ"א, מאריך לבאר הבנתו בחיוב שערים לפי שיטת הרמב"ם ודעימיה. עיקר שיטתו הוא שמה שחייב התורה שערים, הוא לחייב לא רק הבית דירה עצמה, אלא אף כל שהבית דירה פתוחה לתוכה. שמה שהבית דירה פתוח לתוכה זה מחשיב לאותו מקום גם כן לבית דירה, וזה החידוש של, "ובשעריך". ודייק זה מלשון הרמב"ם שכתב על בית שער וחצר וגינה, שאם פתוח הבית לתוכם הם חייבים, ולא כתב איפכא שאם הם פתוחים לבית דירה הם חייבים. מזה דייק שמקום החיוב הוא מחמת שזה שהבית דירה פתוח למקומות אלו, מחשיב למקומות אלו להיות בית דירה. ולכן סבר שחצר שפתוח בית לתוכו, החצר חייב מצד עצמו כבית דירה, ולא רק משום שדרכו מגיעים לבית.

מתוך דבריו עוד מתבאר שסבר, שרק פתח העשוי לכניסה לבית חייבת במזוזה, אבל אם עשוי רק ליציאה לא. ורק נחשב לפתח שדרכו יש כניסה לבית, אם דרך אותו הפתח יש אפשרות לבוא מחוץ לבית אל תוך הבית. אבל אם רק אפשר ליכנס לבית דרך הפתח, מחמת שיצאו ממנו לתוך החדר שהוא פתח לו. וממילא יכולים לשוב וליכנס לתוך הבית דרכו, זה לא נקרא כניסה, אלא פתח העשוי רק ליציאה מיקרי. ולכן אם יש בית שפתוח לחצר סתום, שאין נכנסים לתוך החצר רק דרך הבית. הפתח שבין הבית לחצר אין פתחו נחשב לפתח כניסה לבית דירה, כיון שאי אפשר ליכנס מהחוץ דרכו. אבל אע"פ כן חייב אותו פתח, מחמת שזה שהבית פתוח לחצר זה מחשיב את החצר למקום דירה. ממילא פתח זה עשוי לכניסת מקום דירה, שדרכו נכנסים לחצר שהוא מקום דירה.

עוד מקשה האגרות משה על רע"א, ז"ל, וגם אם נידון חדר הקטן כאויר דשוק, מ"ט לא יתחשב הגינה כאויר דשוק, לחייב אף אם גינה עיקר, מצד היציאה מהבית. וגם אם יציאה מהבית מחייב, מ"ש לשוק מלגינה וכי נאמר שוק בתורה. ולכן חדוש זה שאמר מסברא צ"ע, ולמעשה אין לחייב, עכ"ל. קושיא זו היא כהמשך למה שהונח לו כדבר פשוט, שפתח זה נעשה ליציאה בלבד, אם כן סבר שצריך לומר מה שרע"א מחדש, שאף פתח העשוי רק ליציאה ממקום דירה, פתח מיקרי לחייב במזוזה. ולכן מקשה שאם כן למה פליגי רבנן על רבי יוסי, בבית שער הפתוח לגינה ולבית. שאף אם נחשב הבית שער כעשוי לגינה, מכל מקום יתחייב מחמת שהוא עשוי לצאת ממנו מבית דירה. ומחמת שהנחה הנ"ל היה כל כך פשוט לו, מיאן בזה שנראה פשוט לפרש שבדאי גם רע"א מודה לו שצריך פתח העשוי ליכנס לבית, ורק מחשיב הפתח של הפנימי ככניסת לבית הגדול, מחמת שאחר שיצאו מהגדול לתוכו שוב נכנסים לגדול דרכו.

וגם קושיא זו ממחלוקת רבנן ורבי יוסי, הוא קושיא אחרת לגמרי ממה שהקשה החזון ממנו. שכנ"ל קושית החזון איש הוא שהיה לו צד לפרש שכל מחלוקת רבנן ורבי יוסי מדובר דוקא אם יש גם לגינה פתח לרשות הרבים. אבל אם אין לגינה פתח לרשות הרבים, שנמצא שהוא פנימי לבית ולבית שער, לכולי עלמא אמרינן שהבית שער נעשה לגינה שהוא הפנימי, ופטור שתי דלתותיו ממזוזה. אם כן לפי זה גם בחדר קטן פנימי הפתח שבינו לחדר הגדול החיצון, גם כן לכולי עלמא פטור, מחמת שהוא נידון כפתח לפנימי הפטור ממזוזה. ואין לזה שום שייכות לקושית האגרות משה, שהוא מחמת שלא נקרא כניסה לבית הגדול, רק יציאה ממנה מיקרי.

גם לפי האגרות משה איכא לפרושי שיסבור שאין דינו של הריא"ז סותר דבריו, שילמוד הריא"ז דיבר היכא שיש לחדר קטן גם פתח מצד השני לחוץ. ממילא שפיר איכא כניסה מחדר קטן לחדר גדול דרך הפתח שבינם, ושפיר סבר שיש חיוב על פתח ההוא במזוזה. ואין מזה שום סתירה לשיטת האגרות משה, שהוא רק דיבר על חדר קטן סתום, ולכן סבר שאין כניסה מחדר ההוא לחדר הגדול. נמצא שיש לנו שלשה מקומות של פקפוק על חיוב חדר פנימי שהוא סתום לחוץ.

א. שהחדר הקטן שהוא פחות מד' על ד', חור בכותל הגדול מיקרי ואין שייך לחייב פתחו (המקדש מעט מהבנתו בדעת קדושים).

ב. כיון שהפנימי הוא העיקר, הפתח שבין החדר הקטן לחדר הגדול החיצון, נקרא שנעשה ליכנס לפנימי, ולא ליכנס לגדול שהוא חייב, וממילא אותו פתח פטור (חד צד של החזון איש).

ג. כיון שאין שום כניסה מן החוץ לתוך חדר הגדול דרך הפתח שבין חדר הקטן לגדול, נקרא פתח שעשוי רק לצאת ממנו, ואינו חייב במזוזה (כך סבר האגרות משה).

הפוסקים

שולחן ערוך סימן רפ"ו סעיף י"ג

בית שאין בה ד' אמות על ד' אמות, פטור.

השולחן ערוך סתם הדין בזה, שפסק סתמא בית שאין בה ד' על ד' אמות פטור, ולא כתב שום חילוק בין אם הבית בפני עצמו, או שהוא בית קטן בתוך בית גדול.

הרע"א

הרע"א כתב ז"ל, דהיינו דמצד עצמותו פטור ממזוזה, אבל בחדר שלפנים מחדר (שקורין קעמערכי), שיוצאים מחדר הגדול לחדר הקעמערכי, הפתח ההוא חייב במזוזה, מצד הגדול, שיוצאים ממנו דרך פתח זה לחדר קטן. ויהא נידון חדר קטן כאויר, דמ"מ חייב כאלו יוצא

מפתח זו לשוק, כנלע"ד בעזה"י, עכ"ל. הלשון שבו שימש הרע"א משמעותו שמחייב הפתח שבין חדר הגדול לקטן מחמת שדרכו יוצאים מחדר הגדול החייב במזווה. שלא נקט בלישניה שנכנסים ממנו דרך פתח זו לחדר קטן. וכנ"ל כן נראה שהבינם האגרות משה, ולכן הקשה עליו שאין חייבים על פתח העשוי רק ליציאה, דבעינן פתח העשוי לכניסה לתוך הבית דירה.

הערוך השולחן

וזה לשון הערוך השולחן בהביאו את דינו של רע"א, ודע דבשני דינים אלו, באין בו ד' אמות, ואין לו תקרה, נראה דזהו בחדר יחידי, או בהפתח שיוצאין בו לחוץ. אבל אם נכנסין מחדר זה לחדר גדול ומקורה, בוודאי הפתח של הקטן, או אינו מקורה הנכנס להגדול או להמקורה, חייב במזווה, מצד החדר השני שהוא לו מקום יציאה, וכן הורה גדול אחד [עי' בחדושי הגרע"א שכתב כן בדין ד' אמות, וה"ה במקורה]. ובהכרח לומר כן, דדל הקטן או האיניו מקורה מכאן, והגדול המקורה חייב בפתח שיוצאין ממנו, או שנכנסין אליו, עכ"ל.

אם כן הערוך השולחן מביא דינו מהרע"א, אבל הוא כתב אם נכנסים מחדר זה לחדר גדול. ונראה שבא לתקן הלשון של רע"א, וכדי להכניס את זה לתוך לשונו של רע"א המשיך הערוך השולחן לכתוב, חייב במזווה מצד החדר השני (הוא החדר הגדול), שהוא לו (להחדר הקטן) מקום יציאה. אם כן נראה שרצה ללמוד שכוונת רע"א לחייב מחמת שהוא כניסה לחדר גדול, וזה שכתב יציאה כוונתו שהוא יציאה מהקטן, אבל החיוב הוא מחמת כניסתו לגדול. ובסוף לשונו כתב, דדל הקטן וכו', חייב בפתח שיוצאין ממנו, או שנכנסין אליו, לכאורה כוונתו שיוצאים ממנו, היינו הקטן, או שנכנסין אליו, היינו הגדול. ולא ידעתי למה כתב מילת או, שרק על פתח אחד מדובר. ונראה שרצונו לומר שזהו איך שצריך לתרץ הלשון של רע"א, שכתב הלשון שיוצאין ממנו, דהיינו שיוצאין מחדר הגדול לחדר הקטן דרכו, אבל אין כוונתו שחייב מחמת היציאה. אלא אותו פתח גם נכנסים דרכו לחדר הגדול, וה"א"ו שבלשונו, הוא כלומר, שבלשון אחר איכא גם לומר זאת בלשון נכנסים, וחד משניהם נקט, אבל בודאי מודה שהחיוב הוא מחמת הכניסה ולא היציאה.

בראשית לשונו הערוך השולחן כתב, נראה דזהו בחדר יחידי, או בהפתח שיוצאין בו לחוץ, אם כן הוא דיבר על חדר קטן שיש לו שני דלתות, חד לפנים לחדר הגדול, וחד לחוץ שיוצאין דרכו לחוץ. אם כן לא מצאנו בערוך השולחן זו, שהוא סבר לחייב אף אם החדר הקטן הוא סתום. שאפשר שהוא יודה להמקדש מעט, ולאגרות משה, ולספיקת החזון איש, לומר שאם הוא סתום פטור, מטעמים שנתבארו. ואף שאין מוכרח שהערוך השולחן היה אומר כמותם, שאפשר שרק בא להורות הדין שדינו של השולחן ערוך לפטור חדר קטן, הוא רק מדובר או בחדר יחידי, או אף בחדר תוך חדר, ולגבי הפתח שמצד השני של החדר הקטן שיוצאים ממנו לחוץ. אבל לגבי הפתח שבין הקטן לגדול, הוא חייב, ואפשר שיסבור שתמיד יהיה חייב, אף במקרה שהוא סתום. אבל כוונתי לומר שכיון שכתב הערוך השולחן מתחילה, שהפתח של הקטן שיוצאים ממנו לחוץ פטור, אפשר שכל המשך דבריו קאי על מקרה כזה, שיש לקטן שני דלתות, ורק בא לחייב הפתח שבינו לגדול, בכי האי גוונא, שיש לו גם פתח השני לחוץ. וכן בכל לשונו לא נקט הלשון חיצון ופנימי שבו השתמש רע"א אלא נקט הלשון כניסה ויציאה, ואפשר שבא לומר שזה בודאי גם כוונת רע"א, כדי שלא יקשה עליו קושיות האחרונים.

הפתחי תשובה בשם החמודי דניאל

הפתחי תשובה הביא מהחמודי דניאל ז"ל, בס' חמודי דניאל כ"י, נראה דוקא בית דירה צריך דוקא שיהא ד"א על ד"א, אבל בית שער ומרפסת וגינה, אפי' לית בהו ד' על ד' חייבין. ועוד נראה, במי שיש לו בית גדול, ויש לו חדרים קטנים להניח שם חפצים, דחייבים במזווה ע"כ, עכ"ל. לכאורה כותב שני דינים, דין הראשון שזה שבעי בית דירה הוא מחמת שאם לא כן הוי אינו ראוי לדירה, אם כן בית שער ומרפסת וגינה, שאינם חייבים מחמת שהם בית דירה, אלא מחמת שהם כמו שער המוליך לדירה, שפיר חייבים אף שהם פחותים מד' על ד'. ודין שני הוא הדין של הריא"ז

ורע"א, שאם יש חדר קטן לפני מחדר גדול, חייבים, ולכאורה הוא מטעם שהוא כפתח של הגדול. אבל אם כן סתם הרבה שלא פירש אופן החיוב שהוא מצד ימין של כניסת הגדול. ואולי דין השני הוא רק המשך של הדין הראשון, שגם בחדר שהוא עשוי רק להכניס בו חפציו לא בענין ד' על ד', שלא צריך לדור שם, ודי בשיעור שמספיק לו להניח שם חפציו. ולפי זה שפיר סבר שבכל ענין חייב והחיוב הוא מצד ימין לכניסת הקטן, שהוא חייב מצד עצמו, שיש לו השיעור שצריך לו למה שהוא עשוי. ואם כן שני הדינים הם יסוד אחד, ורק כתב שני מיני דוגמאות, בית שער שאין עשוי לדירה אלא להוליך לבית דירה, ובית אוצר שאין עשוי לדירה רק לאכסן שם חפציו. אבל אם כן למה נקט דינו לגבי חדר קטן שבתוך חדר גדול, ולמה לא כתב בקצרה שבית אוצר לא צריך ד' על ד'. ושם משום שאם הוא בית אוצר נפרד, רק ראוי לשימוש זה, אם הוא לפחות ד' על ד'. אבל אם הוא עשוי תוך בית דירה, שפיר יכול להשתמש לשימת חפציו אף שהוא פחות מד' על ד'. אבל אם כן כיצד מחלקים כל זאת מדעת עצמינו, שבית בפני עצמו צריך שיעור, ובית תוך בית לא צריך שיעור, וכי אין צריך שום שיעור, ומה שיעורו, ויש להשיב.